

УДК 378.147: 340.12

DOI <https://doi.org/10.32782/pdu.2024.3.25>**Т. В. Балагура,**

здобувач кафедри права та публічного управління

ЗВО «Університет Короля Данила»

ORCID ID: 0009-0001-6051-7306

ВТІЛЕННЯ ПРИНЦИПУ СОЦІАЛЬНОЇ СПРАВЕДЛИВОСТІ У СФЕРІ ГЕНДЕРНОЇ РІВНОСТІ: АНАЛІЗ ДОСВІДУ КРАЇН ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ

Метою даної статті є аналіз досвіду ЄС у сфері гендерної рівності та визначення можливостей для адаптації цих стандартів в Україні, що дозволить удосконалити національне законодавство та створити ефективні механізми контролю за забезпеченням гендерної рівноправності. Методика дослідження базується на комплексному підході, який поєднує порівняльний аналіз правових механізмів Європейського Союзу та України, а також оцінку ефективності гендерної політики в різних європейських країнах. Основними методами дослідження є: порівняльно-правовий аналіз, аналіз міжнародного досвіду, метод прогнозування можливостей адаптації, соціологічний. Дослідження показало, що гендерна рівність є важливою складовою прав людини та соціальної справедливості, ефективно реалізованою в країнах ЄС через інтеграцію цього принципу в законодавство та суспільне життя. Аналіз правових систем Австрії, Угорщини, Данії, Італії, Польщі та Румунії показав різні підходи, але спільною рисою є включення принципу гендерної рівності в конституції та створення спеціалізованих органів для його реалізації. Наукова новизна дослідження полягає в систематизації досвіду країн Європейського Союзу щодо інтеграції принципу гендерної рівності в законодавство та суспільне життя, а також у порівнянні правових механізмів забезпечення гендерної рівності в Австрії, Угорщині, Данії, Італії, Польщі та Румунії. Особливістю роботи є аналіз різноманітних підходів до забезпечення гендерної рівності, виявлення спільних рис, таких як закріплення принципу гендерної рівності в конституціях країн та функціонування спеціалізованих органів, що займаються його реалізацією. Висвітлено роль органів у здійсненні ефективного контролю за дотриманням гендерної рівності, що створює основу для адаптації європейських практик в Україні. Результати дослідження можуть бути використані для адаптації передових європейських стандартів у законодавство та створення ефективних механізмів контролю за забезпеченням гендерної рівноправності в Україні. Особлива увага приділена досвіду створення спеціалізованих органів, таких як омбудсмени та національні агентства, що може сприяти розвитку інституцій, які відповідатимуть за реалізацію гендерної політики в українському контексті.

Ключові слова: гендерна рівність, принцип, Європейський Союз, імплементація досвіду, нормативно-правова база, рівні права та можливості, соціальна справедливість, політична культура, механізми контролю.

Постановка проблеми. У сучасному світі питання гендерної рівності стало однією з ключових тем у розвитку демократичних суспільств. Особливо це стосується країн Європейського Союзу, де гендерна рівність є невід'ємною складовою політики, спрямованої на забезпечення соціальної справедливості. Важливість цієї теми полягає в тому, що забезпечення рівних прав і можливостей для жінок і чоловіків не лише покращує соціальні та економічні умови,

але й сприяє створенню гармонійного та справедливого суспільства.

Україна, як країна, що прагне інтегруватися в європейське співтовариство, має великий потенціал для впровадження європейських стандартів у сфері гендерної рівності. Проте цей процес потребує уважного вивчення існуючих механізмів, що використовуються в країнах ЄС, а також адаптації їх до специфічних умов України. Дослідження нормативно-правових меха-

нізмів, інституційних структур та практик, застосовуваних у таких країнах, як Австрія, Угорщина, Данія, Італія, Польща та Румунія, дає змогу зрозуміти, які з них можуть бути ефективно впроваджені в українському контексті.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Наукові дослідження в Україні охоплюють широкий спектр питань, пов'язаних із гендерною рівністю. Однак, незважаючи на значний обсяг робіт, подальший розвиток потребує більш глибокого аналізу механізмів адаптації європейських стандартів та їхньої ефективності в умовах української правової системи.

Виклад основного матеріалу дослідження. Згідно з чинним законодавством, принцип гендерної рівноправності є важливою складовою концепції прав людини третього покоління. У Європі його гарантії закріплені на наднаціональному рівні, що передбачає діяльність ряду органів та організацій, а також численні обов'язкові та рекомендаційні документи, кількість яких постійно збільшується.

Визнання гендерної рівності як фундаментальної цінності передбачає створення умов для рівного становища жінок і чоловіків у всіх сферах суспільного життя. Це досягається через правове закріплення рівних прав і можливостей, усунення гендерної дискримінації та застосування спеціальних тимчасових заходів, спрямованих на подолання дисбалансу у реалізації рівних прав [1, с. 6].

Європейська спільнота також активно залучена до цього процесу на міжнародному рівні. Права людини, демократія та верховенство права є основоположними цінностями Європейського Союзу. Попри значні досягнення у сфері захисту прав людини, робота у цьому напрямку триває. Як зазначає Представництво ЄС в Україні, у країнах Євросоюзу постійно ведеться боротьба з расизмом, ксенофобією та іншими формами дискримінації за ознаками релігійної належності, статі, віку, інвалідності та сексуальної орієнтації [2; 1, с. 6].

На нашу думку, активна участь Європейського Союзу у захисті прав людини та забезпеченні рівності є важливим кроком у реалізації принципу соціальної справедливості. Демократичні цінності, що лежать

в основі ЄС, сприяють створенню правових механізмів для боротьби з дискримінацією та забезпечення рівних можливостей для всіх громадян.

Однак, попри значні досягнення, цей процес залишається динамічним і потребує постійного вдосконалення. Виклики, такі як расизм, ксенофобія та соціальна нерівність, продовжують існувати навіть у розвинених демократіях, що свідчить про необхідність подальших реформ та ефективної імплементації анти сегрегаційних політик.

Особливо важливо, що ЄС не лише впроваджує внутрішні стандарти рівності, а й активно просуває ці принципи на міжнародному рівні, включаючи співпрацю з країнами-сусідами, зокрема з Україною. Український досвід інтеграції до європейського правового простору може стати дієвим інструментом для впровадження передових практик у сфері прав людини, що сприятиме зміцненню демократичних інститутів та захисту прав усіх громадян.

З метою утвердження рівності та недискримінації 2007 рік у ЄС було оголошено «Роком рівних можливостей для всіх», що підкреслило прагнення Євросоюзу забезпечити соціальну справедливість і розширити права всіх громадян незалежно від їхніх індивідуальних характеристик [1, с. 6].

Європейський Союз дотримується принципу гендерної рівності, згідно з яким жінки та чоловіки повинні мати рівні права та можливості у всіх сферах суспільного життя. Для реалізації цього підходу інституції ЄС зобов'язані інтегрувати питання гендерної рівності у всі сфери політики, державні програми та на всіх рівнях ухвалення рішень [3, с. 7].

На нашу думку, інтеграція принципів гендерної рівності в усі рівні ухвалення рішень є необхідною передумовою побудови справедливого суспільства. Соціальна справедливість передбачає не лише рівність прав, але й усунення перешкод, які обмежують можливість жінок і чоловіків реалізовувати свій потенціал. Це особливо актуально в контексті сучасних викликів, таких як гендерний розрив у зарплатах, недостатнє представництво жінок у керівних органах влади та бізнесу, а також подвійне навантаження через поєднання професійної та сімейної ролі.

Україна, рухаючись шляхом європейської інтеграції, також має активно впроваджувати політику рівних можливостей. Для цього необхідно не лише вдосконалювати законодавство, а й змінювати суспільні стереотипи щодо ролі жінок і чоловіків, розвивати освітні ініціативи та запроваджувати дієві механізми контролю за дотриманням принципів рівності. Тільки такий підхід забезпечить реальну соціальну справедливість та сприятиме сталому розвитку суспільства.

З огляду на вищевикладене, одним із ключових критеріїв для вступу до Європейського Союзу є визнання принципу гендерної рівноправності та його закріплення в національному законодавстві. Крім законодавчих актів, необхідно призначити орган чи посадову особу, яка буде відповідати за їх реалізацію на практиці. У разі порушення закону можуть бути застосовані різноманітні санкції, що перетворює правову норму з абстрактного побажання на реальний інструмент контролю за забезпеченням рівності прав жінок і чоловіків. Кожна країна ЄС вирішує це завдання відповідно до своєї політичної системи та законодавчої бази, створюючи Національні механізми для покращення становища жінок та забезпечення гендерної рівності.

Тобто, можемо говорити, що проблема гендерної рівності в Україні залишається актуальною, незважаючи на певний прогрес у цій сфері. Збільшення кількості жінок у державних органах влади та парламенті свідчить про позитивні зрушення, однак цього недостатньо для досягнення реальної рівності. Найбільші досягнення відзначаються на законодавчому рівні, проте їх практична реалізація поки що відстає, що й обумовлює низькі позиції України у міжнародних рейтингах гендерної рівності.

Однією з головних проблем залишається нерівність на ринку праці. Жінки часто стикаються з труднощами у поєднанні професійної діяльності та сімейних обов'язків, що частково пов'язано з недостатньою державною підтримкою гнучких форм зайнятості, таких як неповний робочий день, які є більш поширеними в країнах ЄС. Крім того, гендерний дисбаланс зберігається у питаннях оплати праці та кар'єрного зростання, що потребує додаткових заходів для подолання дискримінації [3, с. 8].

Важливим напрямом у досягненні гендерної рівності має стати комплексний підхід, що включатиме не лише вдосконалення законодавства, а й його ефективне впровадження, розширення можливостей для жінок на ринку праці, підтримку сімейної політики та подолання стереотипів, які обмежують їхній соціальний та професійний розвиток.

Аналіз нормативної бази свідчить про різні підходи до визначення принципу гендерної рівності та механізмів контролю за його виконанням у різних державах. Водночас спільною рисою є закріплення цього принципу на конституційному рівні, а також наявність національних органів, відповідальних за моніторинг і реалізацію політики рівності.

У різних державах контрольні функції виконують різні інституції: у деяких країнах це міністерства (Ісландія, Норвегія), у інших – спеціалізовані установи (Бельгія, Іспанія, Нідерланди), федеральні агентства (Німеччина), комісії (Болгарія, Ірландія, Мальта, Португалія), управління (Угорщина), центри (Люксембург, Словаччина), відділи (Латвія) або ради (Данія, Румунія, Чехія).

Найпоширенішою моделлю є інститут національного омбудсмена, контролера або захисника рівних прав жінок і чоловіків, а також посади міністра чи радника з питань гендерної рівності. Така практика діє в Австрії, Угорщині, Греції, Данії, Італії, Кіпрі, Литві, Польщі, Словенії, Франції, Хорватії та Естонії. У деяких країнах функціонує одночасно як колегіальний орган, так і відповідальна посадова особа, що забезпечує комплексний підхід до реалізації політики гендерної рівності.

Дослідимо випадки нормативного закріплення політики гендерної рівності в окремих розвинених державах.

Стосовно Австрії, зазначаємо: усі громадяни Федерації мають рівні права перед законом. Будь-які привілеї, засновані на походженні, статі, соціальному статусі, класовій приналежності або релігійних переконаннях, є неприпустимими. Держава може вживати спеціальних заходів для забезпечення фактичної рівності між жінками та чоловіками, зокрема шляхом усунення існуючих соціальних та право-

вих дисбалансів. Контроль за дотриманням принципу рівності здійснює омбудсмен із питань рівного ставлення [5].

В Угорщині забезпечується рівноправність чоловіків і жінок у всіх сферах життя, зокрема в цивільних, політичних, економічних, соціальних і культурних правах. Держава сприяє рівноправності, запроваджуючи механізми усунення нерівності можливостей під час реалізації громадянами своїх прав. Контроль за дотриманням принципу рівного ставлення здійснює Управління з питань рівного звернення та Уповноважений із основних прав [6].

В Данії гарантується недоторканність особистої свободи, а жодна особа не може бути позбавлена волі через свої політичні чи релігійні переконання або походження. Державні органи зобов'язані сприяти гендерній рівності, інтегруючи цей принцип у всі рівні планування та управління. За реалізацію державної політики у цій сфері відповідають Рада з гендерної рівності та міністр з питань гендерної рівності [7].

Конституція Італії встановлює, що всі громадяни мають однакову суспільну гідність і рівні перед законом, незалежно від статі, раси, мови, релігії, політичних переконань чи соціального статусу. Держава має обов'язок усунути економічні та соціальні бар'єри, що обмежують свободу та рівність громадян, а також перешкоджають їхній повноцінній участі у суспільному, політичному та економічному житті. Контроль за дотриманням рівності здійснює Національний радник з питань рівності [8].

Конституція Польщі гарантує рівні права чоловіків і жінок у сімейному, політичному, соціальному та економічному житті. Також держава забезпечує національним та етнічним меншинам свободу розвитку власної мови, культури, збереження традицій та звичаїв. Контроль за дотриманням прав людини, включно з гендерною рівністю, здійснює Уповноважений із прав людини [9].

Усі громадяни Румунії є рівними перед законом і публічною владою, без будь-яких привілеїв чи дискримінації. Держава зобов'язана створювати умови для покращення якості життя населення. Контроль за дотриманням принципу рівності та недопущенням дискримінації здійснює Національна рада з боротьби з дискримінацією [10].

Аналіз досвіду Австрії, Угорщини, Данії, Італії, Польщі та Румунії демонструє, що правові механізми можуть ефективно сприяти усуненню соціальних дисбалансів та зміцненню принципів рівності. Досвід європейських країн свідчить, що соціальна справедливість є не лише декларативним принципом, а й механізмом, що забезпечує рівність можливостей, економічну стабільність та громадянську злагоду. Усі розглянуті країни мають конституційні положення, що закріплюють рівні права громадян. Для реалізації принципу рівності в кожній країні діють спеціальні інститути, такі як омбудсмени, національні ради з боротьби з дискримінацією та уповноважені з прав людини. У більшості країн державні органи активно впроваджують спеціальні заходи для усунення гендерної нерівності. Одним із ключових завдань держав є створення умов для підвищення якості життя громадян.

Висновки. Гендерна рівність є невід'ємною складовою концепції прав людини та соціальної справедливості. У країнах Європейського Союзу вона закріплена на законодавчому рівні та інтегрована у всі сфери суспільного життя. Аналіз нормативної бази Австрії, Угорщини, Данії, Італії, Польщі та Румунії свідчить про різні підходи до забезпечення рівності, проте спільною рисою є закріплення цього принципу в конституціях та функціонування державних органів, відповідальних за його реалізацію.

Значну роль у просуванні рівності відіграють спеціалізовані інституції, такі як омбудсмени, ради з гендерної рівності, національні агентства та комісії. Вони контролюють дотримання законодавства, запобігають дискримінації та сприяють усуненню соціальних і правових дисбалансів.

Попри досягнуті результати, процес забезпечення гендерної рівності залишається динамічним. Виклики, такі як нерівність на ринку праці, недостатнє представництво жінок у політичних і бізнес-структурах, а також соціальні стереотипи, потребують подальших реформ. Важливим є впровадження комплексного підходу, що поєднує правові, соціально-економічні та освітні ініціативи.

Україна, рухаючись у напрямку європейської інтеграції, має активно застосо-

увати передовий досвід держав ЄС. Для цього необхідно вдосконалювати законодавчу базу, створювати дієві механізми реалізації політики рівних можливостей та забезпечувати контроль за її дотриманням. Лише комплексний підхід дозволить забезпечити реальну соціальну справедливість та сприятиме побудові демократичного суспільства, в якому кожен громадянин матиме рівні права та можливості.

Список використаної літератури:

1. Марценюк Т. Гендерна політика Європейського Союзу: загальні принципи та найкращі практики. Міжнародний центр перспективних досліджень, 2015, 44 с.
2. Права людини (Основні політики ЄС). Представництво Європейського Союзу в Україні. URL: http://eeas.europa.eu/delegations/ukraine/key_eu_policies/human_rights/index_uk.htm.
3. Гендерна рівність і розвиток: погляд у контексті європейської стратегії України / Центра Разумкова; керівн. проекту О. Пищуліна; ред. А. Чернова. Київ : Заповіт, 2016. 244 с.
4. Конституція України : Закон України від 28.06.1996 р. № 254к/ 96-ВР // Відомості Верховної Ради України. 1996. № 30. Ст. 141. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>.
5. Конституція Австрії. URL: <https://worldconstitutions.ru/?p=160>.
6. Конституція Угорської республіки. URL: <https://legalns.com/download/books/cons/hungary.pdf>.
7. Конституція Данського королівства. URL: <https://worldconstitutions.ru/?p=152>.
8. Конституція Італійської Республіки. URL: <https://legalns.com/download/books/cons/italy.pdf>.
9. Конституція Республіки Польща. URL: <https://legalns.com/download/books/cons/poland.pdf>.
10. Конституція Румунії. URL: <https://legalns.com/download/books/cons/romania.pdf>.

Balahura T. Implementation of the principle of social justice in the area of gender equality: analysis of the experience of European Union countries

The purpose of this article is to analyze the EU experience in the field of gender equality and identify opportunities for adapting these standards in Ukraine, which will allow improving national legislation and creating effective mechanisms for monitoring the provision of gender equality. The research methodology is based on a comprehensive approach that combines a comparative analysis of the legal mechanisms of the European Union and Ukraine, as well as an assessment of the effectiveness of gender policy in various European countries. The main research methods are: comparative legal analysis, analysis of international experience, method of predicting adaptation opportunities, sociological. The study showed that gender equality is an important component of human rights and social justice, effectively implemented in EU countries through the integration of this principle into legislation and public life. An analysis of the legal systems of Austria, Hungary, Denmark, Italy, Poland and Romania showed different approaches, but a common feature is the inclusion of the principle of gender equality in the constitution and the creation of specialized bodies for its implementation. The study consists in systematizing the experience of the European Union countries in integrating the principle of gender equality into legislation and public life, as well as in comparing legal mechanisms for ensuring gender equality in Austria, Hungary, Denmark, Italy, Poland and Romania. The peculiarity of the work is the analysis of various approaches to ensuring gender equality, identifying common features, such as enshrining the principle of gender equality in the constitutions of the countries and the functioning of specialized bodies involved in its implementation. The role of these bodies in implementing effective control over compliance with gender equality is highlighted, which creates the basis for adapting European practices in Ukraine.. The results of the study can be used to adapt advanced European standards into legislation and create effective mechanisms for controlling the provision of gender equality in Ukraine. Special attention is paid to the experience of creating specialized bodies, such as ombudsmen and national agencies, which can contribute to the development of institutions that will be responsible for the implementation of gender policy in the Ukrainian context.

Key words: gender equality, principle, European Union, implementation of experience, regulatory and legal framework, equal rights and opportunities, social justice, political culture, control mechanisms.